

УДК 338.001.36

ОРГАНІЧНЕ ЗЕМЛЕРОБСТВО: ПРОБЛЕМИ ТА ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Гузь М.М., Собченко Т.С.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

У статті визначено теоретичні засади органічного землеробства в Україні. Визначено його переваги перед традиційним способом. Наведено основні показники розвитку. Визначена динаміка процесу екологізації сільськогосподарства. Обґрунтована важливість та ефективність переходу на органічне агровиробництво.

Ключові слова: сільське господарство, органічне виробництво, органічне землеробство, органічна сільськогосподарська продукція, ефективність.

Постановка проблеми. XXI століття є часом не лише нових інституційних та технологічних перетворень, а й етапом переорієнтації людського існування з матеріального особистісно-орієнтованого до еколого-соціально-економічно збалансованого. Поштовхом переоцінки пріоритетів стала прийнята у Ріо-де-Жанейро у червні 1992 року декларація з навколишнього середовища і розвитку, що затверджена Конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку. Усвідомлення людством пріоритетності законів біоти є не лише інструментом збереження природно-ресурсного потенціалу, а й, можливо, єдиним шляхом збереження людського існування. Саме забезпечення «справедливого партнерства» у ланцюжку людина-природа робить можливим сталий розвиток суспільства, в основі якого має бути органічне землеробство.

Вичерпаність природно-ресурсного потенціалу та його використання людством більше ніж на 70%, обґрунтовують нагальну потребу винайдення нових джерел для забезпечення існування людства (в т. ч. продовольчої безпеки). А продукування сільським господарством більше 15% ВВП України (2017 рік), дає підстави надання переваги у виконанні цілей збалансованого еколого-соціально-економічного розвитку людства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну основу сутності, становлення та розвитку органічного виробництва, а також проблеми забезпечення сталого розвитку висвітлено у працях провідних науковців: В.І. Артиш, В.І. Вовк, В.П. Галушка, В.М. Геєця, Т.О. Зайчук, М.Й. Маліка, П.Т. Саблука, О.І. Шкуратова, В.М. Якубів та інших українських вчених.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відмічаючи вагомість наукових розробок та результативність отриманих на практиці результатів, потребують продовження вивчення проблем екологічної переорієнтації системи господарювання та її зосередженість на засадах органічного землеробства. Це зумовило вибір теми дослідження, а оцінка динаміки розвитку економіки України (в т. ч. сільського господарства) підтверджують його значимість та сучасну актуальність.

Мета статті. Головною метою статті є дослідження стану органічного землеробства в Україні, визначення проблем та перспектив розвитку.

Виклад основного матеріалу. Розвиток виробництва та зростання масштабів господарської діяльності, в ході яких людина використовує дедалі більшу кількість природних ресурсів, зумовлюють тотальне посилення антропогенного впли-

ву та порушення рівноваги в навколишньому середовищі, що призводить до загострення соціально-економічних проблем. Одночасно з вичерпанням запасів природних ресурсів посилюється забруднення довкілля, зменшуються площі лісів і родючих земель, зникають окремі види рослин, тварин тощо. А це не лише підриває природно-ресурсний потенціал суспільного виробництва, а й негативно позначається на здоров'ї людини [1].

За таких умов, органічне сільське господарство є перспективною формою господарювання, за якого визначальним є збереження природних ресурсів та забезпечення їх відтворення. Тобто, пріоритетом господарювання є не максимізація прибутку та швидке отримання високих урожаїв, а захист природних ресурсів (землі, води, повітря, рослин, тварин) і людини, тобто збереження збалансованості єдиного живого світу [2].

У 1992 році на Всесвітньому Самміті в Ріо-де-Жанейро була прийнята Декларація, яка затвердила нову стратегію, що ґрунтується на парадигмі сталого розвитку й передбачає поєднання економічного зростання, соціального розвитку та захисту довкілля як взаємозалежних і взаємодоповнюючих елементів довгострокового розвитку. Під стійким розвитком розуміється модель діяльності суспільства, що орієнтована не тільки на задоволення основних життєвих потреб нинішнього й майбутнього поколінь, а і на встановлення рівноваги між природою та суспільством.

Основою сталого розвитку є паритетність відносин у тріаді «людина – економіка – природа». Сталий розвиток узагальнює процес виживання й відтворення генофонду нації, активізацію ролі кожного індивіда в суспільстві, забезпечення прав і свобод людини, збереження навколишнього природного середовища, формування умов для відновлення біосфери та її локальних екосистем, орієнтацію на зниження рівня антропогенного впливу на природне середовище й гармонізацію розвитку людини в природі.

Усвідомлення зростаючої екологічної загрози внаслідок інтенсивного ведення землеробства стимулювало розробку альтернативних моделей землеробства, які краще відповідали б життєвим інтересам суспільства. Ці моделі ґрунтуються на глибокому розумінні процесів, що відбуваються в природі, спрямовані на поліпшення структури ґрунтів, відтворення їх природної родючості та сприяють утворенню екологічно стійких агроландшафтів. Саме до таких систем агровиробництва належить й органічне землеробство.

Під терміном «органічне землеробство» більшість людей розуміє сільськогосподарську практику без

використання синтетичних пестицидів і добрив. За визначенням Міжнародної федерації з розвитку органічного землеробства (IFOAM) «органічне землеробство об'єднує всі сільськогосподарські системи, які підтримують екологічно-, соціально- та економічно доцільне виробництво сільськогосподарської продукції. В основі таких систем лежить використання локально-специфічної родючості ґрунтів як ключового елементу успішного виробництва. Такі системи використовують природний потенціал рослин, тварин і ландшафтів та спрямовані на гармонізацію сільськогосподарської практики та навколишнього середовища.

Органічне землеробство суттєво зменшує використання зовнішніх факторів виробництва (ресурсів) шляхом обмеження застосування синтетованих хімічних шляхом добрив, пестицидів і фармпрепаратів. Замість цього для підвищення врожаїв та для захисту рослин використовуються інші агротехнологічні заходи й різноманітні природні чинники. Органічне землеробство дотримується принципів, які обумовлені місцевими соціально-економічними, кліматичними та історико-культурними особливостями [2; 4].

Виробництво продукції органічного землеробства є перспективним сегментом агропромисло-

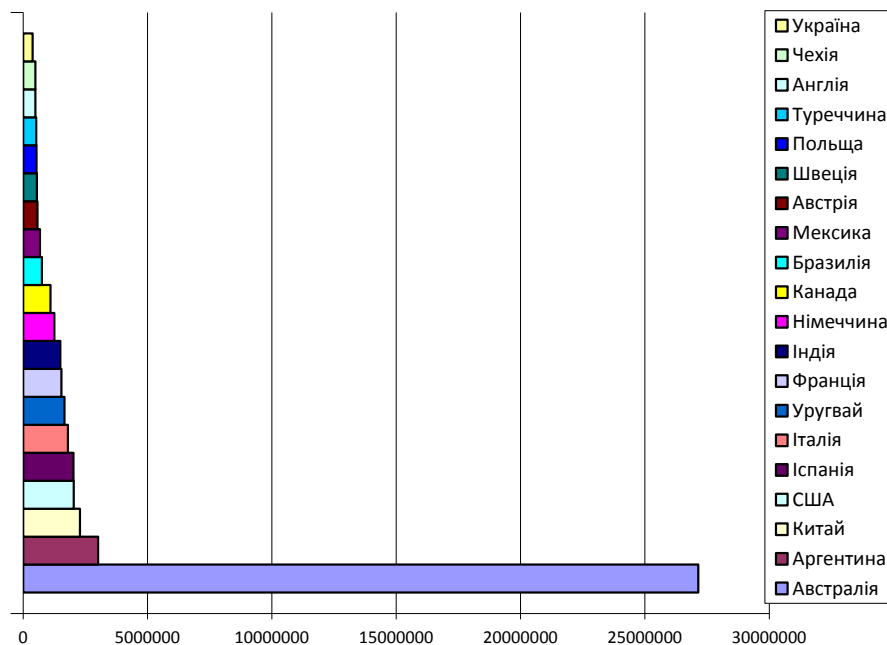

Рис. 1. Рейтинґ країн за площею органічних сільськогосподарських земель (ТОП-20) [5]

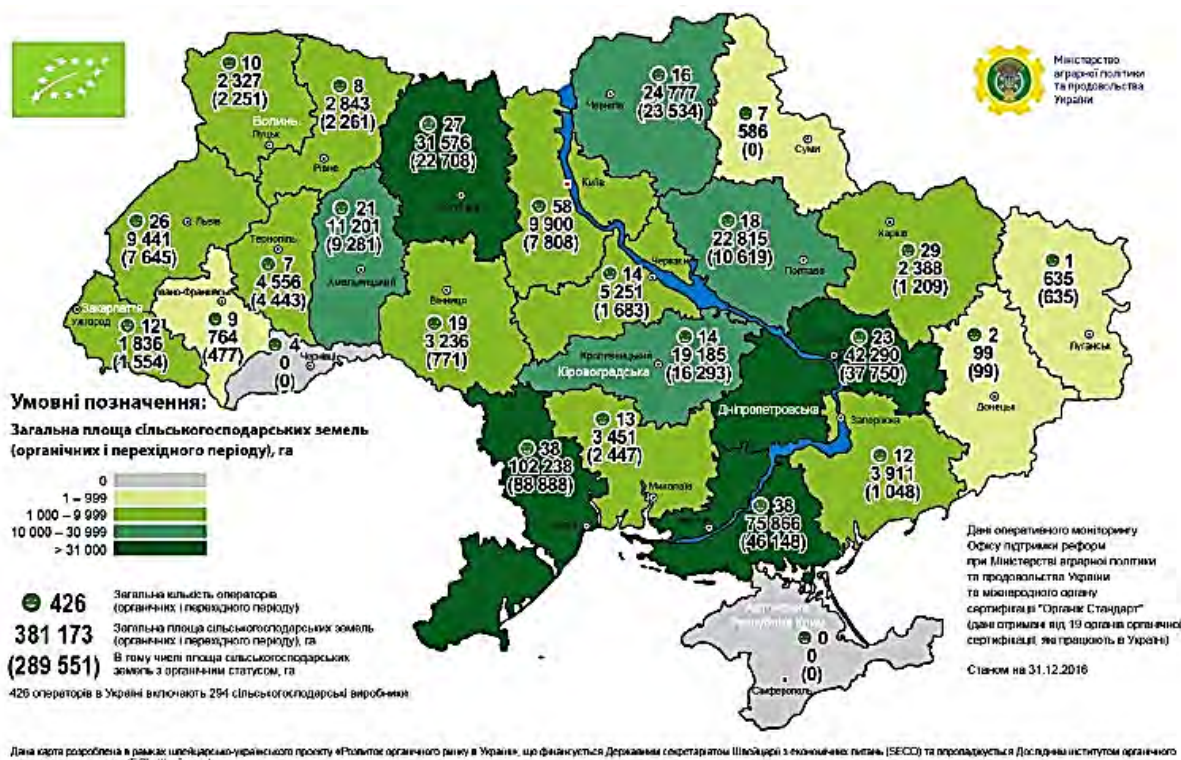

Рис. 2. Органічна карта України [6]

вого ринку розвинених країн світу. За даними експертів Міжнародної федерації органічного сільського господарства IFOAM і науково-дослідного Інституту біоземлеробства FiBL нині виробництво екологічно чистої сільськогосподарської продукції розвивається у 153 країнах світу, а обсяг ринку досягає 50-60 млрд доларів США [3; 4].

Серед світових лідерів – Австралія (27,145 млн га), Аргентина (3,012 млн га) та Китай (2,281 млн га), а Україна посідає 20-те місце з загальною площею органічних земель 381,173 тис. га [5].

В Україні наявна значна площа родючих земель чорноземів, які придатні для органічного землеробства, а, також, більше 300 тис. га сільськогосподарських угідь вже сертифіковані або в стані конверсії для вирощування органічної продукції, що становить 1% всієї орної території. За площею сільськогосподарських органічних земель в Україні лідирують чотири області – Одеська (102 238 га), Херсонська (75 866 га), Дніпропетровська (37 750 га) та Житомирська (31 576 га).

На рис. 2 наведено карту органічності сільськогосподарських земель України, що містить дані про органічних операторів та сільськогосподарські землі (органічні та перехідного періоду).

Основні площі вітчизняних органічних сільгоспугідь задіяні під вирощування зернових (пшениця, ячмінь, кукурудза) – 197 тис. га. Під олійні культури – соняшник і ріпак – відведено 67 тис. га. Площі під вирощування органічних овочів перевищують 8 тис. га, а під органічну картоплю – становлять 1200 га. За площами, відведеними під вирощування органічних зернових, олійних та овочевих культур, а також органічної картоплі, Україна входить до топ-10 виробників у світі, зауважив експерт. Зокрема, наша країна сьома за площами зернових, п'ята – за площами олійних, дев'ята – за площами картоплі, десята – в рейтингу виробників овочевих культур [7].

В Україні стабільно зростає кількість підприємств, які вирощують органічну продукцію. У 2006 році цим видом сільгоспдіяльності займалися лише 80 підприємств. У 2011 році їх кількість збільшилася майже вдвічі – до 155, а у 2016 році становила вже 390 підприємств. Отже, органічний напрям вітчизняного сільськогосподарського виробництва має величезний потенціал: світовий ринок органічних харчових продуктів росте і оцінюється у понад 75 млрд євро. У той же час об'єм внутрішнього ринку органічної продукції України становить 21 млн євро – приблизно 0,5 євро/особу [7].

Однак, варто зазначити, що діюча аграрна політика держави не спрямована на підтримку органічного сільського господарства, крім декларативних заяв, про доведення обсягів органічної продукції у 2015 році до 10% в загальному обсязі валової продукції сільського господарства,

що передбачено Державною цільовою програмою розвитку села на період до 2015 року. Адже, на сьогодні, для малих та середніх сільськогосподарських (фермерських) господарств, без доступу до експортних ринків, ціна сертифікації їхньої продукції є занадто високою, а тому і виробництво сертифікованої органічної продукції є неможливим [8].

Отже, причинами, що ускладнюють розвиток органічного землеробства в нашій країні є:

- недостатність наукових і практичних досліджень;
- нерозвиненість системи агроекологічного дорадництва;
- одностороннє стимулювання традиційного сільського господарства;
- протидія з боку хімічної промисловості;
- відсутність концепції розвитку біоторгівлі;
- високі ціни на біопродукти;
- відсутність активного співробітництва з вітчизняними виробниками, їх об'єднаннями та сервісними організаціями;
- високий відсоток фальсифікації;
- відсутність системи законодавчого регулювання процесу органічного виробництва, сертифікації та контролю (в т. ч. якості).

Висновки. Вітчизняне сільське господарство має значний потенціал до збільшення обсягів виробництва та реалізації органічної продукції, але для цього слід здійснити ряд заходів: сприяти сільськогосподарським товаровиробникам у доступі до інформації та забезпечити їм професійну підготовку (відповідні технології виробництва та зберігання, органічні стандарти якості, інформацію про ринки збуту); сприяти інвесторам; упорядкувати сертифікацію продукції дрібних сільськогосподарським товаровиробникам; розвивати партнерські стосунки з переробниками та дистрибуторами; сприяти поширенню знань щодо переробки органічної продукції; підтримувати якість продукції (тестування); підтримувати створення сільськогосподарських прямих маркетингових ініціатив (як кіосків на ринках так і «блок-схем» з поширення їх продукції); розробка комунікаційної стратегії з підвищення інформованості (цільова група, основна ідея для органічних продуктів, етикетка); впроваджувати систему зв'язків з громадськістю, проводити кампанії у ЗМІ, прес-конференції та органічні ярмарки; участь у міжнародних виставках органічної продукції; поширювати інформацію про органічний ринок країни для імпортерів/трейдерів; підтримувати і створювати інформаційні центри; затверджувати правові рамки роботи для розвитку органічного сектору; розробляти аграрну політику, яка включала б органічну; запроваджувати органічну освіту (коледжі, університети); підтримувати дослідження у сфері органічного сільського господарства, тощо.

Список літератури:

1. Трегобчук В. Концепція сталого розвитку для України / Вісник НАН України. – 2002. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/Portal/all/herald/2002-02/7.htm>.
2. Organic Agriculture and Food Security (IF – OAM Dossier 1, 2002). – Інтернет-ресурс: www.ifbani.org.
3. International Federation of Organic Agriculture Movements [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ifoam.bio/>.

4. Willer H. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2013 / H. Willer, J. Lernoud, L. Klicher. – Bonn: Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), Frick and IFOAM – Organic International, 2013. – 340 p.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agropolit.com/news/7646-ukrayina-potrapila-u-top-20-krayin-za-ploscheyu-organichnih-zemel>.
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agropolit.com/news/7598-prezentovano-mapu-organichnoyi-produktsiyi-ukrayini>.
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/2131-ukrayina-posidaya-20-e-mistse-u-sviti-za-ploshcheyu-orhanichnykh-uhid-bohdan-dukhnyskyu.html>.
8. Державна цільова програма розвитку села на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF>.

Гузь М.М., Собченко Т.С.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

ОРГАНИЧЕСКОЕ ЗЕМЛЕДЕЛИЕ: ПРОБЛЕМЫ И ОРИЕНТИРЫ РАЗВИТИЯ В УКРАИНЕ

Аннотация

В статье определены теоретические основы органического земледелия в Украине. Определены его преимущества перед традиционным способом. Приведены основные показатели развития. Определенная динамика процесса экологизации сельского хозяйства. Обоснована важность и эффективность перехода на органическое агропроизводство.

Ключевые слова: сельское хозяйство, органическое производство, органическое земледелие, органическое сельскохозяйственная продукция, эффективность.

Guz M.M., Sobchenko T.S.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ORGANIC FARMING: PROBLEMS AND BENCHMARKS FOR DEVELOPMENT IN UKRAINE

Summary

The article defines the theoretical foundations of organic farming in Ukraine. Its advantages are defined in the traditional way. The main indicators of development are presented. The dynamics of the environmentalization process of agriculture is determined. The importance and efficiency of transition to organic agricultural production is substantiated.

Keywords: agriculture, organic production, organic agriculture, organic agricultural products, efficiency.